

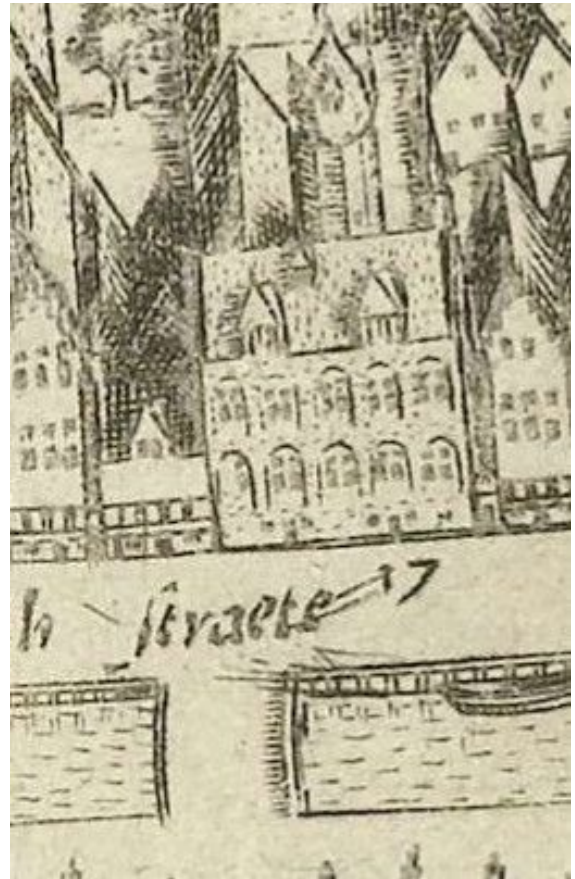
Intermezzo:

De ouders van Jelle Martena¹³

Hessel van Martena en Both Hottinga waren belangrijke partijen in het conflict tussen de Schieringers en de Vetkopers in Friesland aan het eind van de 15de en het begin van de 16de eeuw. Dit conflict stamt al uit het begin van de 14de eeuw en is de Friese variant van de Hoekse en Kabeljauwse twisten. De inzet van dit conflict is nog wel eens veranderd in de loop van de geschiedenis. In de tijd van Hessel en Both stond de stad Groningen aan de Vetkopers kant, en steunden de Schieringers keizer Maximiliaan bij zijn pogingen Friesland aan zijn gezag te onderwerpen. In zijn algemeenheid kun je stellen dat beide partijen er voornamelijk op uit waren hun eigen machtsbasis te vergroten. Leden van beide partijen waren vaak niet te beroerd om over te stappen naar de andere partij als dat hun eigen positie ten goede kwam. Hessel van Martena stond aan de Schieringer-zijde van het conflict, en ook Both stamde uit een Schieringer familie.

Hessel en Both hadden vier dochters, Luts (†1561), Jelle (†12-8-1560), Cunera (†8-5-1564) en Foockel (†>1544). Daarnaast had Hessel nog twee door hem erkende bastaardkinderen die vermoedelijk voor zijn huwelijk met Both verwekt waren, een zoon Syttie, die op Hessels kosten

gestudeerd heeft en predikant in Franeker is geweest, en een dochter Agniete. In die tijd maakten Friesland en de Groninger Ommelanden deel uit van het Heilige Roomse Rijk. Binnen dat rijk zag Friesland zichzelf als "rijksvrij", d.w.z. dat ze geen lokale heer erkenden, maar zich als rechtstreeks onder de keizer vallend beschouwden. Echter, in 1498 benoemde keizer Maximiliaan als beloning voor bewezen diensten Albrecht van Saksen formeel tot potestaat oftewel gouverneur van Friesland. In Friesland en de Ommelanden waren op dat moment al geruime tijd allerlei twisten gaande tussen onder andere de Schieringers en de Vetkopers. Doordat de positie van alle strijdende partijen hierdoor verzwakt werd, had de stad Groningen, als enige redelijk stabiele factor in het noorden, de kans gegrepen zijn macht uit te breiden naar bijna geheel de Ommelanden en Friesland. Albrecht van Saksen werd door de Schieringer-partij verwelkomd als tegenwicht tegen de Stads-Groningers.

Martena huis in Franeker op kaart van Pieter Bast uit 1598.

(Museum Martena, Franeker)

Ook Hessel van Martena schaarde zich aan de zijde van Albrecht van Saksen. Andere Friezen, de Vetkopers, keerden zich juist fel tegen wat zij beschouwden als de bezetting van hun vrije Friesland. Wanneer in 1500 Franeker wordt belegerd door tegenstanders van de Saksen, steunt Hessel ook de opvolger van Albrecht, diens zoon Hendrik. De steun voor Albrecht van Saksen en diens opvolgers leverde hem heel wat op. Hij krijgt als beloning voor zijn diensten diverse belangrijke ambten, zoal grietman van

Het beleg van Franeker in 1500.
Ets van Pieter Feddes van Harlingen, ca 1620
(Rijksmuseum, Amsterdam)

Menaldumadeel en ambtman van Franeker en wordt hij aangesteld als lid van het nieuwe Hofgerecht in Friesland. Na 1489 laat hij in Franeker het Martenahuis bouwen, dat nu nog bestaat en tegenwoordig in gebruik is als museum. In 1504 heeft Hendrik genoeg van Friesland en draagt het over aan zijn broer George, die het op zijn beurt in 1515 voor gezien houdt en op 19 mei 1515 Friesland voor 100.000 gulden verkoopt aan Karel V van Spanje. Deze stelde Floris van Egmond, graaf van Buren en Leerdam, aan als stadhouder van Friesland. Hessel Martena is opportunistisch genoeg om mee te gaan met deze nieuwe heerschappij en op 22 juni 1515 legt hij samen met 56 andere edelen de eed van hulde af aan Karel V. Op 1 juli van dat jaar wordt hij geridderd door Floris van Egmond.

Hessel van Martena hield zich onder andere bezig met het innen van de belastingen voor de Saksen, hetgeen hij met harde hand deed. Hessel was dan ook bepaald niet geliefd. Hij merkt zelf op: "dat ick nergens in de land reyssen kan als ander hoflingen .... om dat ick van allen seer gehat wordt". Door zijn hardhandig optreden namens de Saksen werd hij dermate gehaat door de partij van de Vetkopers dat het voor hem onmogelijk was geworden van partij te wisselen.

Op 22 februari 1516 werd zijn vrouw Both, samen met drie van hun dochters^A (vermoedelijk Jelle, Cunera en Foockel, want Luts was op dat moment al gehuwd), op de Zuiderzee ontvoerd door de Gelderse Friezen. Deze troepen werden op dat moment geleid door de bekende en gevreesde Fries Grote Pier. Grote Pier is bij de ouderen onder ons vooral bekend als de tegenstander van Floris en Sindala in de TV-serie Floris.

A Sommige bronnen spreken van 2 of 4 dochters.

De echte grote Pier werd omstreeks 1480 geboren als Pier Gerlofs Donia. Zijn vader was boer in Friesland, en zijn moeder kwam uit een familie van landadel. Hij was buitengewoon groot en sterk, had een donker gelaat en een lange zwarte baard. Hij was boer in het Friese Kimsweerd. Op 29 januari 1515 werd daar zijn boerderij platgebrand en werd zijn vrouw samen met veel andere familieleden en dorpsgenoten vermoord door de troepen van Franeker, aanhangers van Albrecht van Saksen en zijn opvolgers. Vanaf dat moment sloot hij zich aan bij de opstandelingen tegen de Saksen. Hij richtte een leger op, de Arumer Zwarte Hoop, en fungeerde als leider van een kapersvloot op de Zuiderzee. Daar heeft hij menig schip geakaapt. Volgens de overlevering doodde hij alle opvarenden die geen Fries waren, en moest het Fries-zijn aangetoond worden door een Friese zin goed uit te spreken.

Beeld uit 1985 van Grote Pier in zijn dorp Kimsweerd.
Beeldhouwer: Anne Woudwijk

Bij dit leger sloten zich ook veel Gelderse huurlingen aan en Grote Pier en zijn leger droegen een groot deel van hun buit af aan Hertog Karel van Gelre. In ruil daarvoor zou Karel van Gelre de Friezen beloofd hebben dat zij "Vrij en Fries zonder schatting en accijns" zouden blijven. Naarmate de strijd van het leger van Grote Pier succesvoller was, bleek dat Karel van Gelre vooral voor zich zelf in Friesland een machtspositie probeerde te verwerven, net als de Saksen waar Grote Pier tegen streed. Grote Pier trok zich daarop eind 1517 teleurgesteld terug en overleed enkele jaren later in 1520 te Sneek.

Terug nu naar Both en haar drie dochters. Zij waren min of meer toevallig in handen gevallen van enkele Gelderse troepen die onderweg waren naar Staveren. De vrouwen werden niet vermoord, maar uitgekled en misbruikt. In Staveren voegde het schip met de ontvoerders zich bij de vloot van Jancko Douwama^A. In een verslag schreef Jancko hierover: 'en als se ghefangen weren, so hebben de boewen ghedaen, so se pleghen te doen; se untcleden de frouwen en jufferen; en besochten hoer om gelt, en weren enen gehelen nacht daer unledich mede'.

A Jancko Douwama was een voorvechter van de Friese vrijheid. Daarbij is hij tot drie keer toe van partij gewisseld. In 1500 belegerde hij met de Vetkoper-partij de stad Franeker waarin Hendrik van Saksen, de vertegenwoordiger van keizer Karel V gelegerd was. In 1502 bekeerde hij zich tot de partij van de Saksen (de Schieringers), verwachtend dat die partij het beste zou zijn voor een vrij Friesland. Hierin voelde hij zich een aantal jaar later bedrogen, en koos hij weer de kant van de Vetkopers en Karel van Gelre. In 1521, iets later dan Grote Pier, zag hij in dat ook Karel van Gelre voor zichzelf en niet voor een vrij Friesland streed, en keerde hij weer terug naar de partij van keizer Karel V en de Schieringers. Die partij wantrouwde hem echter, en in 1523 werd hij gevangen genomen. De laatste 10 jaar van zijn leven zat hij gevangen in Vilvoorde. In die gevangenschap heeft hij enkele boeken geschreven, waarin o.a. de lotgevallen van Both beschreven zijn. In 2003 is een bloemlezing uit die boeken verschenen onder de titel "Een man van eer".

Jancko Douwama heeft de vrouwen uit handen van hun ontvoerders gekregen, maar hield ze daarna nog wel vast. Ze werden naar Sneek gebracht en daar gevangen gehouden. In begin 1517 was Sneek ook de verblijfplaats van Grote Pier met een gedeelte van zijn leger, de Arumer Zwarte Hoop. Eind januari waren de grachten bevroren, waardoor Sneek kwetsbaar was. Floris van Egmond, die al in 1515 tevergeefs had geprobeerd Sneek te veroveren, rook zijn kans. Mogelijk werd hij ook aangespoord door Hessel van Martena, wiens vrouw en kinderen nog steeds in Sneek gevangen werden gehouden. Op 20 januari begon Floris van Egmond van vier zijden het beleg van Sneek, hierbij geassisteerd door Hessel van Martena. Vanuit Sneek deed Grote Pier met zijn mannen een uitval. Zij staken een nabij gelegen klooster in brand om te voorkomen dat de troepen van van Egmond daar beschutting zouden vinden. Terwijl van Egmond nog wachtte op katapulten uit Leeuwarden, viel de dooi in, en verdween het voordeel van de bevroren grachten. Op 28 januari werd het beleg al weer opgeheven. Uiteindelijk werd Both met haar dochters in maart 1517 vrijgelaten, nadat Karel van Gelre en Karel V een bestand hadden gesloten. Kort daarvoor of kort daarna heeft Hessel een nieuw testament gemaakt, waarin hij zijn vrouw, zijn vier echtelijke kinderen en zijn twee buitenechtelijke kinderen bedeelde, en aan zijn vrouw Both het beheer van zijn erfenis naliet. Zijn dochter Jelle erfde vooral goed bij Engelum^A. In april vertrok Hessel op bedevaart naar het heilige land. Daarvan zou hij niet terugkeren. Op de terugweg is hij op 29 september 1517 op Rhodos overleden.

Gebbrandschilderd raam in het Martenahuis te Franeker.
tekst: Heer Hessel Martena ridr eerste fondateur van dit huijs is gestorve int eylant Rodes anno 1517

A Engelum is een dorpje in de huidige gemeente Menaldumadeel,